1. INNLEDNING

Politikk og tiltak overfor funksjonshemmede var i lengre tid knyttet opp til særskilte handlingsplaner som ble realisert ved at det fulgte med midler til oppfølging av planen. På samme måte som den enkelte sektor ansvarliggjøres på andre fagområder, er politikken nå at det er hver enkelt sektors oppgave å ta ansvar for funksjonshemmede og deres rettigheter innenfor sitt område. Det er hver sektors ansvar at deres tilbud og tjenester er tilgjengelige for funksjonshemmede.

I siste Stortingsmelding om friluftsliv, St.meld. nr. 39 (2000-2001) Friluftsliv "Ein veg til høgare livskvaliet" (friluftslivsmeldingen) følger Miljøverndepartementet (MD) og Regjeringen opp dette sektoransvaret når det gjelder funksjonshemmedes muligheter til friluftsliv. I friluftslivsmeldingen heter det bl.a. at Regjeringen vil: "*ta initiativ til at det blir nedsett ein felles arbeidsgruppe for å sjå nærare på konkrete tiltak og tilbod som kan utviklast for å imøtekomme funksjonshemma sine ønske om tilrettelegging og aktivitetar i norsk natur generelt og innanfor verneområde spesielt*".

I sin innstilling til Stortinget understreker Energi- og miljøkomiteen at alle må få anledning til å bruke naturen og sier videre: "*Komiteen viser her til at vi må sikre allemannsretten reelt og at grupper som i dag ikke har så stor mulighet til å være i naturen får det. Komiteen tenker her spesielt på funksjonshemma der forholdene må legges bedre til rette. Når det gjelder de funksjonshemma ber komiteen om at det settes ned en hurtigarbeidende arbeidsgruppe som ser på deres situasjon og muligheter til å ferdes i naturen*". Friluftslivsmeldingen ble behandlet i Stortinget 11. april 2002, og det ble her gitt tilslutning både til meldingen som sådan (med noen få unntak) og til forslaget om å etablere en arbeidsgruppe for å se på funksjonshemmedes muligheter til friluftsliv.

MD har fulgt opp friluftslivsmeldingen på dette punktet ved å gi Direktoratet for naturforvaltning (DN) ansvar for å lede en arbeidsgruppe som skal se nærmere på funksjonshemmedes ønsker om og muligheter til å drive friluftsliv og foreslå tiltak for å bedre mulighetene. Arbeidsgruppen ble etablert seint høsten 2002 og hadde sitt første møte i januar 2003.

Arbeidsgruppen har bestått av:
Ingebrigt Stensaas, Direktoratet for naturforvaltning, leder
Terry Gabo/Jan Helge Knutsen, Handikapforeningen for aktive handicappede
Odd Fjærstad, Norges handikapforbund
Dagfrid Hestnes, Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon
Cato Lie, Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon
Kirsti Jaråker, Friluftsrådenes Landsforbund/Norges Funksjonshemmedes idrettsforbund
Inger Hyllseth, Friluftslivets fellesorganisasjon
Kari Kveseth, Direktoratet for naturforvaltning
Elisabeth Sæthre, Direktoratet for naturforvaltning, sekretær

At arbeidet settes i gang i 2003 må også ses i sammenheng med Europaparlamentets vedtak om at 2003 er det europeiske året for funksjonshemmede, et år som skal fokusere på rettigheter og ikke-diskriminering. Europaparlamentet har understreket at konkrete tiltak og resultater må komme ut av året, og at funksjonshemmedes interesser må integreres på alle politiske områder både på nasjonalt, regionalt og lokalt plan.

1.1 Mandatet

I sitt oppdrag til DN gir MD følgende mandat for arbeidet:

Departementet ber arbeidsgruppen spesielt vurdere

- *Stimuleringstiltak for økt fysisk aktivitet i natur blant funksjonshemmede (offentlige og frivillige)*
- *Evaluere nytten av de siste års innsats for fysisk tilrettelegging for friluftsliv*
- *Se nærmere på behovet for fysisk tilrettelegging i friluftsområder generelt og i verneområdene spesielt*
- *Måter naturforvaltningsmyndighetene, funksjonshemmedes organisasjoner og friluftslivsorganisasjonene kan samarbeide på*

- *De erfaringer idrettsbevegelsen har på feltet fysisk aktivitet og funksjonshemming/integrering med særlig overføringsverdi til friluftslivet*

Arbeidsgruppen bes selv foreta de justeringer og presiseringer i mandatet som den finner nødvendig innenfor friluftslivsmeldingens intensjoner.

Arbeidsgruppen fant det naturlig å starte arbeidet med å skaffe en oversikt over hva som er gjort av tiltak for å bedre funksjonshemmedes muligheter til å utøve friluftsliv. Gruppen har her ikke bare sett på fysisk tilrettelegging, men også på aktivitetstiltak, hva som finnes av informasjonsmateriell, kurs, utdanning m.m. Med den tiden arbeidsgruppen har hatt til rådighet, har det ikke vært mulig å lage noen fullstendig oversikt over alle tiltak, ei heller å gjøre noen grundig evaluering av fysisk tilrettelegging for friluftsliv slik det forventes i mandatet. Gruppen mener likevel at den høyst ufullstendige og grove oversikten som en har utarbeidet, gir et brukbart bilde av hva som er status på området. Oversikten er omtalt i kapittel 3 og følger ellers som vedlegg til rapporten. Denne oversikten har, sammen med arbeidsgruppens samlede erfaringsgrunnlag når det gjelder funksjonshemmedes behov, nødvendigheten av å ta hensyn til naturen og til andre brukere av naturen, erfaringer med ulike tiltak m.v., dannet et godt grunnlag for å vurdere hvilke utfordringer en står overfor i forhold til å bedre funksjonshemmedes muligheter til friluftsliv.

I vurderingen av utfordringer og aktuelle tiltak, har arbeidsgruppen kommet fram til at utfordringene ligger på mange ulike plan. Gruppen har derfor ikke bare vurdert de tema som følger direkte av mandatet, men også flere andre tema. Utfordringer og tiltak er beskrevet i kapittel 4.

Av mandatets punkter er punkt 1 om stimuleringstiltak for økt fysisk aktivitet i natur blant funksjonshemmede nærmere omtalt i kapittel 4.2, 4.3 og 4.4. En grov evaluering av nytten av de siste års innsats for fysisk tilrettelegging for friluftsliv er gjort i kapittel 4.7. I samme kapittel er også behovet for fysisk tilrettelegging i friluftslivsområder generelt og i verneområdene spesielt beskrevet. Måter naturforvaltningsmyndighetene, funksjonshemmedes organisasjoner og friluftslivsorganisasjonene kan samarbeide på er omtalt i kapittel 4.11. De erfaringer idrettsbevegelsen har på feltet fysisk aktivitet og funksjonshemming/integrering med særlig overføringsverdi til friluftslivet beskrives i kapittel 4.5.

1.2 Definisjoner

Arbeidsgruppen vil innledningsvis definere tre sentrale begrep i rapporten. Det tre begrepene er: **funksjonshemmede** , **friluftsliv** og **universell utforming**.

Begrepet funksjonshemming er definert i St.meld. nr. 40 (2002-2003) "Nedbygging av funksjonshemmende barrierer". Her beskrives det å være funksjonshemmet som et resultat av to forhold:

Nedsatt funksjonsevne - tap av, skade på eller avvik i en kroppsdel eller i en av kroppens psykologiske, fysiologiske eller biologiske funksjoner, og

Funksjonshemmende forhold – gap eller misforhold mellom individets forutsetninger og de krav miljøet eller samfunnet stiller til funksjon, på områder som er av vesentlig betydning for å etablere og opprettholde selvstendighet og en sosial tilværelse.

En funksjonshemmet person er en person som får sin praktiske livsførsel vesentlig begrenset på grunn av gapet eller misforholdet mellom nedsatt funksjonsevne og miljøet/samfunnets krav.

Friluftslivsmeldingen legger til grunn at **Friluftsliv** er "*opphold og fysisk aktivitet i friluft i fritiden med sikte på miljøforandring og naturopplevelse*", jfr. friluftslivsmeldingens kapittel 2.1. Målsettingen er å fremme det enkle friluftslivet – for alle, i dagliglivet og i harmoni med naturen.

Meldingen legger til grunn at friluftsliv i hovedsak er miljøvennlig og helsefremmende, og at det er dette friluftslivet det offentlige vil støtte opp om. Dette innebærer at det stilles visse krav til hva en definerer som friluftsliv og hva en ser det som en offentlig oppgave å støtte opp om. Det innebærer bl.a. at hensynet

til naturen, til naturopplevelsen for friluftslivsutøverne, hensyn til grunneiere, fysisk aktivitet m.v. er sentralt i friluftslivspolitikken. Meldingen beskriver hovedfokus for politikken slik: *"Friluftslivspolitikken legg hovudvekta på ein kjerne av ikkje konkurranseprega, ikkje motoriserte fritidsaktivitetar som går føre seg på allment tilgjengelege, naturprega område"*. Dette er nærmere utdypet i friluftslivsmeldingens kapittel 2.1 og 3.5.

Universell utforming er et viktig begrep og en strategi i arbeidet for å bedre funksjonshemmedes muligheter til deltakelse på ulike samfunnsområder. Begrepet universell utforming er utviklet ved The Centre for Universal Design, North Carolina State University i USA og kan defineres som: *"utforming av produkter og omgivelser på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker i så stor utstrekning som mulig, uten behov for tilpassing og en spesiell utforming"*.

Universell utforming har som målgruppe alle mennesker, i alle aldre, størrelser og med ulike ferdigheter og baseres på sju grunnleggende prinsipper:

1. Like muligheter for bruk
2. Fleksibel bruk
3. Enkel og intuitiv bruk
4. Forståelig bruk
5. Toleranse for feil
6. Lav fysisk anstrengelse
7. Størrelse og plass for tilgang og bruk

Kompenserende løsninger for funksjonshemmede skal brukes i minst mulig grad. Dette forutsetter at man planlegger og bygger på en slik måte at behovet for tilleggsløsninger blir minst mulig. Universell utforming utelukker imidlertid ikke slike løsninger når det er nødvendig. Det utelukker heller ikke bruk av individuelle hjelpemidler – universell utforming erstatter ikke en rullestol eller et høreapparat, men kan ha avgjørende betydning for om en får full effekt av disse hjelpemidlene.